Hanebo-Jul

1956

Utgiven av Hanebo Hembygdsförening

Hanebo-Jul

1956

Gudstjänsttid. Foto: P. Norberg

Han tog sin boning . . .

av Anders Persson

"Och Ordet vart kött och tog sin boning ibland oss, och vi sågo hans härlighet — — —". Joh. 1: 14

HAN TOG SIN boning ibland oss . . .

Så vittnar en av dem, som gick vid Jesu sida och såg hans storhet och härlighet. Johannes hade sett honom komma gående vid Jordans strand och han hade gripits av kallelsen och givit sitt liv åt honom till en helhjärtad efterföljelse.

Det är julens stora glädje, att Gud uppenbarat sig i människosläktet. Han kom inte för att hälsa på över jul utan han kom till oss för att stanna här. Han tog sin boning ibland oss, säger Johannes. Det betyder, att han gick in under våra villkor för att i vår värld göra sin Faders heliga vilja. Vi voro förlorade, men han kom för att uppsöka och frälsa det förlorade. Vi hade gått vilse, ingen visste vägen hem, men Evangeliet visar oss, att Kristus är vägen hem till Gud. Ingen förstod vår nöd, människosläktet var "som får utan herde", men Kristus kom ibland oss som den gode herden, för att hjälpa oss i vår nöd. Att han tog sin boning ibland oss betyder att Jesus står på vår sida, han skall "förstå vår nöd och stå oss bi med kraften av sin anda". Det är julens glädjeämne, att Gud är oss nära för att frälsa oss och därigenom föra oss till Gud.

Att Kristus tog sin boning ibland oss innebär att han är julens stora gåva från Gud.

O, vilken ära,
Gud är oss nära,
Herren ibland oss bor.
Han till de ringa
himlen vill bringa,
säll den på honom tror".

Omslag: Hanebo altartavla, litografi av S. A. Blombergsson, omslagets baksida Skafthålsyxa från Norrfly, St. Hist. Mus. 13372. Teckn. av H. Faith-Ell.

Fasta fornlämningar i Hanebo

En summarisk redogörelse

av antikvarie G. A. HELLMAN

RIKSANTIKVARIEÄMBETETS fornminnesinventering för den ekonomiska kartan utfördes i Hanebo socken under år 1955. Vid denna inventering registrerades tre fornminnesplatser med tillsammans 15 fornlämningar. Dessa utgöras av 4 högar och 11 runda stensättningar. Varje fornminnesplats beskrives här nedan jämte orienterande uppgifter, namn och beteckning å den fastighet, på vilket fornminnet ligger. Sist i beskrivningen anges ett nummer, som hänvisar till riksantikvarieämbetets register över socknens fornminnen, samt beteckning och namn på det ekonomiska kartblad, på vilket fornminnet är markerat.

Kyrkbyn 2[11]. Gravfältet, 25 m långt, V—Ö, och 10 m brett, bestående av 3 runda stensättningar, den största 8 m i diam och de två andra 5 m i diam och 0,2—0,4 m höga, alla tre med övertorvad fyllning av i ytan delvis synliga stenar 0,2—0,4 m, några intill 0,6 m stora. Den stora stensättningen har i mitten ett synbarligen jordfast stenblock 2,25 m×1 m stort och 0,3 m högt ovan gravfyllningen. Varje stensättning begränsas av en kantkedja, som består av 0,3—0,4 m stora, delvis synliga stenar. Kanterna ha skadats på de två mindre stensättningarna av för länge sedan företagen grustäkt och röjning. Ingreppet i gravfältsområdet gör det troligt, att fornlämningar kunna ha blivit helt borttagna. Gravfältet är beläget på en låg moränrygg i gammal hagmark 90 m Ö om Misstjärnen, 60 m N om bäck, som från Misstjärnen rinner genom Innantjäratjärnen och Kyrkbytjärnen till Bergviken, samt omedelbart invid och Ö om den gamla landsvägen, som går närmast öster om nuvarande landsvägen Storvik—Bollnäs. Registernummer 102. Ekonomiskt kartblad 14G Ockelbo 8i Hanebo.

Särtryck ur topografiska kartan över södra Sverige. Generalstabens litografiska anstalt.

Kyrkbyn 13[5]. Gravfältet, 35 m långt, NNV—SSÖ, och 30 m brett, bestående av 5 fornlänningar. Dessa utgöras av 3 högar och 2 runda stensättningarna. Högarna äro 5 m, 6 m och 7 m i diam och 0,5—0,7 m höga. Alla ha i mitten en grop 1,5 m, 2 m och 2,5 m i diam resp. 0,2 m, 0,25 m och 0,7 m djup. I groparna framträda en del stenar, som visa att högarna äro starkt stenblandade. De runda stensättningarna äro 4 m i diam och 0,2—0,3 m höga; övertorvad fyllning med i ytan synliga stenar 0,2—0,4 m stora. I mitten har vardera en närmast rund grop 1—1,5 m i diam och 0,2—0,3 m djup. Beläget på skogbevuxen moränrygg 240 m Ö om Båtesån eller Båthusån, som sammanbinder Kyrkbytjärnen med Kesen, en mindre vik av Bergviken, och 30 m N om Bergvikens strandlinje. Gravfältet ligger endast ett par m över Bergviken. Omkring 150 m närmast V om föregående gravfält och omkring 20 m Ö om järnvägen Kilafors—Söderhamn ligger en rund stensättning 3,5 m i diam och 0,25 m hög, övertorvad fyllning med i ytan synliga 0,2—0,4 m stora stenar. Den har kantkedja 0,2 m hög av 0,3—0,4 m stora delvis synliga stenar. I mitten är en grop 1 m stor och 0,25 m djup. 14 m V om sistnämnda stensättning och omedelbart Ö om järnvägen ligger en hög 5 m diam och 0,6 m hög. Förmodad fornlämning. Registernummer 103 och 104. Ekonomiskt kartblad 14G Ockelbo 8i Hanebo.

Svedja 1[21]. Gravfält, 20 m långt, V—Ö, 10—15 m brett, bestående av 5 fornlämningar. Dessa utgöras av 5 runda stensättningar 4—6 m i diam och 0,2—0,35 m

---

Evangeliet lär oss att vi skall taga emot för att bliva frälsta. Våra egna gärningar betyder intet inför Gud. Vi har att komma på hans kallelse och i tro på att hans löftesord är sant taga emot vad Gud erbjuder oss i sin rika nåd och kärlek.

Hans gåva är frälsning. Låt Jesus bli din gäst i jul! Han kommer dig förunderligt nära om du tillsammans med de dina i hemmet läser julevangeliet och sjunger julens sånger och om du i stilla förtröstan beder:

Driv ur mitt hjärta
oro och smärta.
Jesus, ack, bliv hos mig.
Världen må fara,
Din vill jag vara,
nu och evinnerlig.

Då blir Guds gåva din egen gåva. Inte bara några flyende juldagar, utan då de vanliga dagarna börjar igen. Att Kristus tog sin boning ibland oss innebär ju att han vill att vi skall vara hans barn och att han vill vara oss nära alla dagar. Då blir Evangeliets sanning vår egen erfarenhet: "Han tog sin boning ibland oss och vi sågo hans härlighet."

höga; alla övertorvade med i ytan ställvis synliga stenar i allmänhet 0,2—0,4 m stora. Ett par av stensättningarna har delvis synlig kantkedja av 0,2—0,3 m höga och 0,4—0,7 m långa stenar. Gravfältet är för länge sedan skadat av grustäkt och röjnings- eller odlingsarbeten. Det är beläget å krönet av moränrygg i åker 175 m SSÖ om manbyggnaden till ägogården Svedja 1^{21} och 10 m N om landsvägen Kilafors—Skog. Registernummer 4. Ekonomiskt kartblad 14G Ockelbo 7i Sibo.

Vid inventeringen ha dessutom bl. a. 8 milstolpar redovisats på den ekonomiska kartan.

Hanebo sockens fasta fornlämningar av det slag som ovan redovisats torde tillhöra den förhistoriska tidens slutskede, närmast den yngre järnåldern, omkring 400—1050 efter vår tidräknings början. I nära anslutning till dessa forntida gravplatser eller ättebackar lågo människornas gårdsanläggningar. Förekomsten av dessa ättebackar visar sålunda, att en mera b o f a s t, forntida befolkning redan under järnåldern funnits i socknen, åtminstone inom den nuvarande kyrkbygden, alltså området närmast nordväst om Bergviken, och inom Svedjatrakten söder om samma insjö. Fornlämningarna inom Hanebo utgöras av relativt små högar och låga stensättningar. Det är troligt, att forngravar ha borttagits vid röjnings- eller odlingsarbeten eller i samband med bebyggelsens utveckling. Vi måste sålunda förutsätta, att den forntida bygden i Hanebo haft en något vidare utsträckning, än vad som i dag framgår av fornlämningsbeståndet. En del lösfunna forntidsfynd ange ju också riktigheten av denna förmodan.

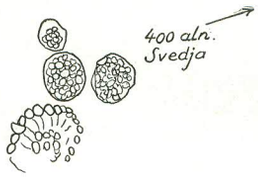

Gravfält i Svedja. Ekdals kartskiss 1830.

Under järnåldern hade man lärt sig framställa järn genom att smälta myrmalm i enkla smältugnar. Förekomsten av slagg efter denna primitiva järnframställning, som även inom Hanebo bör ha förekommit under förhistorisk tid, har konstaterats vid Gusbo, Prästbolet och Västergården i Vallsänge. Om järnframställning i socknen under senare tider påminner ruinlämningen efter Kilafors masugn.

Trefaldighetskällan vid Gusbo har säkerligen gamla anor. Här samlades gamla och unga trefaldighetsnatten, då man under lek och glam drack källans klara, järnhaltiga vatten ur näverskopor, som pojkarna tillverkat. En annan källa å Lilltjära kallad "Lappkällan", har troligen också uråldriga anor. Enligt uppgift kallas en husgrund i källans närhet för "Lappgår'n".

På berg i vild skogsterräng å Lilltjära bymark, 2,3 km S om Lilltjära 1^{2}, Sörgården, finnes ett 12×3 m stort och 1,3 m tjockt närmast plant stenblock, som enligt folktraditionen kallas "Jättens likkista".

Namnet "Rumboland" är antecknat inom slättbygden söder om Bergviken. Detta namn brukades fordom av de i skogsbygden boende människorna för att ange slättbygden.

Vid Vallsänge 1^{7} förekommer på ett stort flyttblock följande för länge sedan inristade och senare uppmålade minnesvärda text, som här må anföras:

Ack, när så skönt i varje åder
av skapelsen och livet sig förråder
hur skön då måste själva källan vara
den evigt klara.

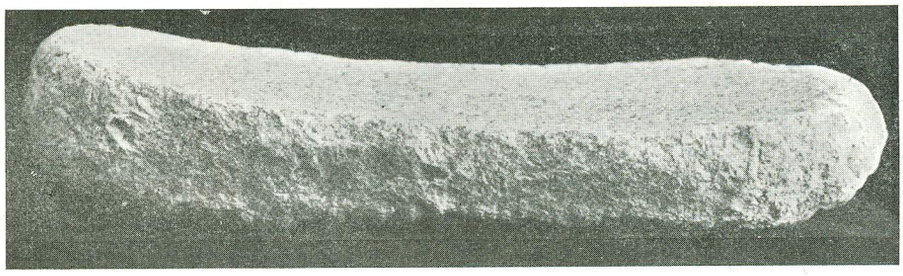

Sliphäll från Kyrkbyn.
Foto: A. Andersson

Jul i Sverige och England

Av Joyce Cambell-Pettersson

DET VAR verkligen spännande, när jag skulle fira min första svenska jul. Jag var i landet, varifrån enligt engelska barns uppfattning Jultomten kommer.

Jag firade jul på landet, och landskapet var täckt med snö, någonting, som inte är så vanligt i England vid jultiden. Klimatet är nämligen avsevärt mildare i England.

Jag var förvånad att höra att julens höjdpunkt var julafton. Julaftonen i England används för det sista köpet av julklappar och för att få alla barn i säng så tidigt som möjligt. Innan de lägger sig, hängs en strumpa upp på sänggaveln eller över den öppna spisen, för att rymma alla de julklappar, som väntas. I England kommer nämligen jultomten under natten ned genom skorstenen, och lämnar julklapparna till alla snälla barn när de sover. Konstigt nog: ingen lär ännu ha sett jultomten klättra ner genom skorstenen.

Här i Sverige skulle man få julklappar på julafton av tomten själv. Men först skulle man äta lutfisk och risgrynsgröt. Det där tyckte jag verkligen var förskräckligt — att äta fisk, när de i England skulle ha kalkon, Christmas dudding och Christmas cake. Jag försökte vänja mig vid tanken att äta fisk, men när vi satt till bords var det mycket svårt att börja. Jag tyckte att det smakade precis ingenting, men när det kom till risgrynsgröten gick det bättre fast det var också högst främmande som julmat.

När utdelningen av presenterna började, kände jag mig mer hemmastadd, ty här fanns det inte så mycket skillnad.

På juldagen skulle man gå upp mycket tidigt och gå till julottan.

Jag hade väntat mig en slädtur till kyrkan med ren och klockor, men det blev ingenting sådant. I stället gick vi, men det var kanske bättre, ty det var så vac-

Barndomsminnen

av Ruth von Wolcker

"Till flydda tider återgår
mig tanke än så gärna.
Mig vinkar från förslutna år
så mången vänlig stjärna — —"

MIN SYSTER och jag hade besett vår barndoms vackra kyrka. Vi hade varit vid våra käras gravar. Det kändes gott att få sjunka ned på en bänk för en stunds vila, medan tankarna gingo tillbaka till tid, som varit och farit.

Det var då, som jag ombads att skriva ett bidrag för Hanebo-Jul. Ett tveksamt löfte blev givet. Det skulle handla om ett barndomsminne; och vid besök i hemtrakten titta ju barndomsminnen fram både från här och där, rosiga och glittrande glada. Men även andra träda till mötes, högtidliga och livsbestämmande, fyllda av evighetsallvar.

Jag skulle kunna likna min barndomstid vid en ellips, vars två medelpunkter utgjordes av Nyhem och Prostgården. Men det fanns en tredje storhet eller faktor, som gjorde sig alltmera gällande. Ellipsen vidgade sig så småningom till en cirkel. Kyrkans vackra tornspira visade symboliskt var cirkelns medelpunkt fanns. Runeberg skriver om minnets vänliga stjärnor, som vinka honom från förflutna år. För mig bilda de en strålande konstellation över Hanebo kyrka.

En upplevelse förskriver sig ända från tre- eller fyraårsåldern. Det var stor högtid i Hanebo församling, som talrikt mött upp för att vara med om invigningen av och antagligen en utvidgning av kyrkogården öster om kyrkan. Även jag var med, ty man kunde ju ej lämna mig ensam hemma. Pastor primarius Fehr förrättade invigningen, och från det säkerligen mycket inspirerade och vältaliga anförandet bevarade jag orden "fåglarna under himmelen och fiskarna i havet". När jag sedan var väl installerad bredvid mor i en fullproppad bänk helt nära predikstolen, gjorde jag en överraskande upptäckt. Mitt lilla finger pekade ivrigt mot predikstolens tak, från vilket en silvervit duva syntes sväva ned från en blå himmel, och i den andäktigt tysta kyrkoförsamlingen hördes en förtjust barnaröst:

— Se, mamma, en fågel!

Men i kyrkan måste man vara tyst. Det fick man lära sig. Men när ingångspsalmens toner brusade fram från orgeln och alla stämde in i sången, så tyckte den lilla tösen, att nu borde väl även hon få vara med, och höjde frimodigt sin stämma i lovet till Herrens ära. När psalmen sjungits till slut, hördes fortfarande barnarösten men tystnade vid mors varnande viskning. Sedan var den silvervingade fågeln antagligen min tröst och glädje, tills jag väl slutligen somnade i mors trygga famn.

Kyrkan genomgick nu en andra restaurering, och tacksamt noterades, att altartavlan återfått sin ljusa, vackra inramning, som vi mindes från barndomstiden. Vi tröttnade aldrig att se på den. Platsen vid fars sida i första bänken på stora läktaren var den bästa tänkbara för min livlighet. Där kunde man se och följa allt, som försiggick därframme i koret. Man kunde även obehindrat se orgeln och kyrkokören och Mamma, som satt där för sin dövhets skull. Man kunde se dem, som predikade, och det var ett särskilt nöje för oss att se, när klockaren kom med kungörelserna. Och så var det

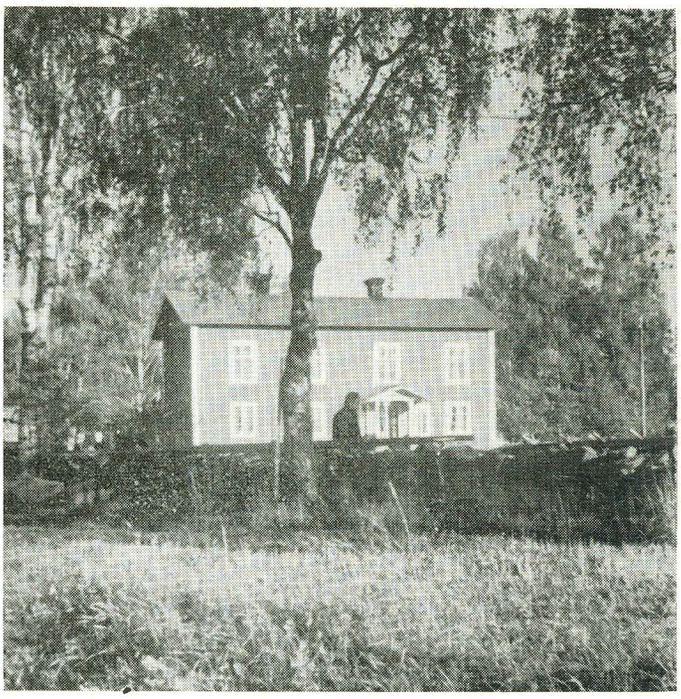

Wolckerska gården. Foto: V. Johnson

---

ker att gå i det snötäckta landskapet. På vägen till kyrkan flög mina tankar till mitt hemland. Där hade de inte ens vaknat, åtminstone inte de vuxna. Men barnen var förstås vakna och grävde förtjusta i sina strumpor, fyllda på ett mycket mystiskt sätt med alla de saker de hade önskat sig. För de vuxna hade jultomten lämnat julklapparna runt julgranen i stora rummet.

Julottan var mycket vacker och stämningsfull. Efter julottan väntade hemma ett dukat kaffebord med alla sorters goda bakverk — någonting som saknas i England.

En lugn dag följde och mycket ätande. Jag kände igen några rätter — kokt skinka, pressylta etc, fast där hemma skulle det även vara kalkon. Juldagen är ungefär densamma i båda länderna, upptäckte jag — en lugn familjedag.

En sak som jag saknade här var de "carol-singers" — folk, mest barn, som vandrar från hus till hus sjungande julsånger och mottagande allmosor för välgörande ändamål.

Egentligen är det inte så stor skillnad mellan de båda ländernas sätt att fira jul, men mitt allmänna intryck var att den svenska julen kanske är litet högtidligare i jämförelse med den litet lättare och gladare stämningen i England, fast båda har sin egen charm. Om någon skulle fråga mig vilken jag föredrog, skulle jag inte kunna svara.

"Frid-Per" i sin lilla bänk nere vid dörren. Det förvånade ej alls, att den dövstumma hedersmannen satt i kyrkan. Han läste i sin bibel och psalmbok. Var skulle man vara på söndagen om ej i Guds hus? Efter gudstjänsten kom han ofta hem till oss, och då fick han genast Luthers postilla. Han satt vid köksbordet och läste högt en predikan, medan middagen gjordes i ordning och dukades fram. Han var alltid en välkommen gäst.

Om altartavlan är mera att berätta. Den stämde till andakt redan genom sina klara färger. På ett lyckligt sätt framhävde de intrycket av Frälsaren själv och ängelns ljuvlighet. Jag tyckte så mycket om ängeln, därför att han tröstade Jesus och styrkte Honom. Både tavlan och den högtidliga inskriptionen upptill på ramen ingöt i barnahjärtat vördnad, innerlighet och andakt.

När jag närmade mig skolåldern, och bokstävernas inlärande framstod som livets stora svårighet, blev altartavlans inskription högaktuell. Det gällde att tyda de krångliga bokstäverna. Söndagligen under gudstjänsten blev nu detta min stillsamma sysselsättning under den i mitt tycke långa predikan. Nu gick tiden fort, och det kändes mycket tillfredsställande, när jag var säker på alla bokstäverna. Sedan gällde det att lägga ihop till ord. Det var svårare, ty alla bokstavstecknen stodo lika nära varandra. Vilken glädje, när det lyckades mig att läsa det första: "Helig!" Min vishet hade då även vuxit så pass, att jag behöll min glädje för mig själv. Sedan gick det fort att kunna läsa hela inskriptionen. Egendomligt nog gömde jag min kunnighet fortfarande som en hemlighet inom mig själv . . .

Det är långt ifrån förgäves att taga sina små med sig till kyrkan. Intryck och känslor givas av de heliga föremålen. De ligga i barnens hjärtan, som små goda frön, som gro i sin tid och bära frukt, om de ej förkvävas av världens förförelser. Där väckes tankar, som forma sig till böneord. Jag vill taga fram ett exempel. Nu är den s. k. kyrkotagningen alldeles ur bruk, men mycket ofta fick jag följa denna ceremoni från min plats på stora läktaren. Denna finns icke mera utan har blivit orgelläktare. Kyrkotagningen avslutades med denna slutönskan:

"Herren ledsage dig i sin sanning och fruktan från nu och till evig tid."

Jag förstod, att det var mycket viktigt att bli ledsagad av Gud i Hans sanning och fruktan, och därom ville jag bedja. Själva orden "i sin sanning och fruktan" fyllde mig med en bävande känsla av Guds storhet och allvaret uti att höra Honom till.

Sådana tankar och känslor kunna finnas även hos en sådan lekfull liten yrhätta, som jag verkligen var. Kanske bär barnet ofta dem inom sig som en hemlighet, men de finnas. De regelbundna gudstjänstbesökens betydelse stöddes ju även, vad mig beträffar, av hemmets goda atmosfär.

Till mina barndomsminnen höra även ett par skildringar av min mor från hennes barndom. De skola säkerligen i hög grad intressera Hanebo-Juls läsekrets. Den första handlar om missionär Peter Fjellstedts besök i Hanebo i början av 1860-talet.

Det var söndagseftermiddag. Allt kyrkfolket hade återvänt till sina hem och morfar med sin familj likaså. Efter mycket arbete och omtanke rådde stilla vila och sabbatsro i prostgården.

Då anlände ett brev från prästerskapet i Söderhamn. Daglig post fanns ej på den tiden. Det var diligensens tidevarv, och viktiga meddelanden sändes med extra bud. Brevet innehöll, att missionär Fjellstedt skulle besöka Hanebo en viss dag i veckan.

Nu var ju ej kyrkfolket att tillgå för annonsering, och tiden var mycket knapp. Morfar fann snart på råd. Han skrev tre kungörelser. De innehöllo, att missionär Peter Fjellstedt skulle predika i Hanebo kyrka en viss dag i veckan. Det skulle bli högmässa kl. 10 och ringning ske såsom till söndagsgudstjänst.

På måndagsmorgonen gick morfar till närmaste vägskälet, där tre vägar ge förbindelse med socknens tre huvuddelar. Där ställde han sig och väntade. Ganska snart kommer en bonde körande åt Kilafors. Morfar hejdade honom och klargjorde hur saken låg till samt anförtrodde honom en kungörelse. Han hade nu att sköta om budskapet från by till by. Det skulle nog gå bra, menade han, och fortsatte sin färd. Efter en stund får morfar lämna den andra kungörelsen åt en bonde, som kör åt motsatt håll. Intresserat och ivrig sätter han fart på sin häst. Han skall visst göra sitt bästa för kungörandet av den viktiga nyheten. Slutligen fick morfar ett säkert bud åt det tredje hållet och återvände till sitt arbetsrum.

Dagen var inne. Kyrkklockorna ringde "förstgång". Då började skjuts på skjuts köra förbi prostgården. Det var som på en julotta. Folket i prostgården skyndade sig att bli i ordning och gingo i god tid. Mormor skickade i väg barnen med de bägge jungfrurna. De skulle sitta i sakristian för att ej taga platser för kyrkfolket. När hon slutligen även själv kom till kyrkan, höll hon på att ej komma in. När man kände igen henne, bereddes en plats nederst vid dörren på stora läktaren, och man trängde välvilligt ihop sig i en bänk, så att prostinnan fick sitta. Kyrkan var bokstavligen proppfull. Intresset för missionär Fjellstedt var mycket stort i församlingen. Man prenumererade på hans Bibelverk i kyrkan, och även "Herdegossen" — en levnadsteckning över missionären — var mycket spridd i socknen.

Gudstjänsten blev mycket högtidlig och minnesrik för deltagarna, och länge talade man därom. Fjellstedt

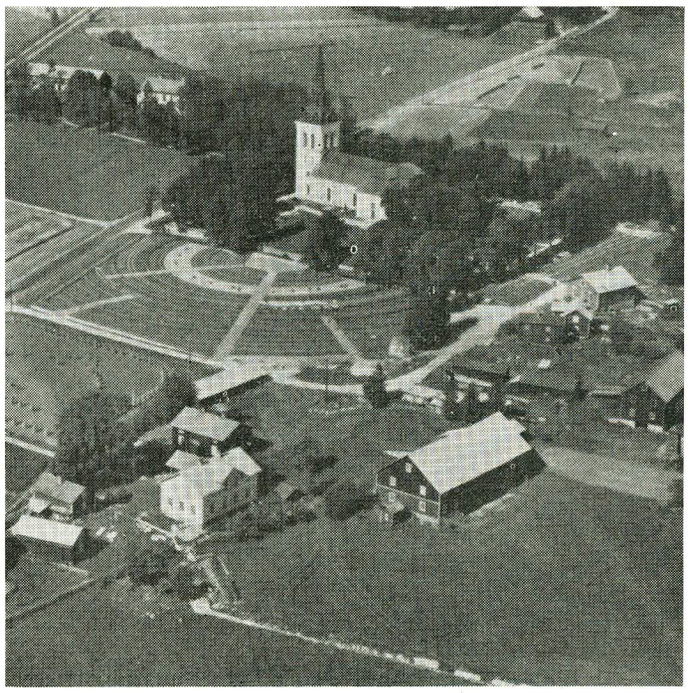

Hanebo kyrka. Foto: Flygtrafik

”Östatälls” i Acktjära

(en centralpunkt i byns religiösa liv.)

Av ERIK SKOGLUND

HEMMANET n:r 1 i byn Acktjära ägdes i min barndoms- och ungdomstid av bonden Erik Olsson och hans hustru Kerstin, och gården kallades allmänt ”Östatells”, troligen beroende på att gården låg öster om de äldsta gårdarna i byn. Under sin senare ungdomstid kom Erik Olsson under inflytande av den tidens väckelserörelse som då gick fram över Hanebo församling och större delen av Södra Hälsingland. Inom denna rörelse träffade han sin blivande maka, korpralsdottern Kerstin Svedberg från Sörfly. Denna fromma och ädla kvinna kom att betyda mycket för Erik Olssons senare utveckling. Han var en hurtig och gladlynt person, men det fanns också ett arv av häftighet och kärvhet, som kunde komma till uttryck ibland, och då var det hustruns milda och försonliga sinne som lade sordin på humöret och återställde jämviken.

I hemmanet i Östatells utvecklades ett fromhetsliv, som satte sin prägel på både helg och söcken. Vid husandakten lästes Carl Olof Rosenius dagbetraktelser. Stiftelsens tidningar för inre och yttre mission lästes även flitigt. Stiftelsens reseombud och predikanter funno där ett gästfritt hem, men även församlingens präster var välkomna. Det förekom på den tiden ofta s. k. ”samlingar” både i skolan och hemmen, och Östatells var centralpunkten för dessa under de senare decennierna av 1800- och början av 1900-talet. På söndagarna besöktes gudstjänsten flitigt. Missionen och byns flitiga syförening låg mor Kerstin varmt om hjärtat, och genom de arbeten som där förfärdigades och såldes på de årliga missionsauktionerna inbringades betydande belopp till missionskassan.

Det var emellertid inte bara den religiösa verksamheten som låg Erik Olsson och hans hustru varmt om hjärtat, de var även hjälpsamma mot de fattiga. Ingen verkligt nödställd gick ohjälpt från deras dörr, och det var ganska många fattiga familjer med många barn i Acktjära den tiden som behövde hjälp. Samhällets hjälp till de behövande var då obetydligt, varför enskild hjälp var nödvändig i stor utsträckning.

Då jag som ung hade förmånen att bo i Östatells några år, fick jag vid många tillfällen vara med om

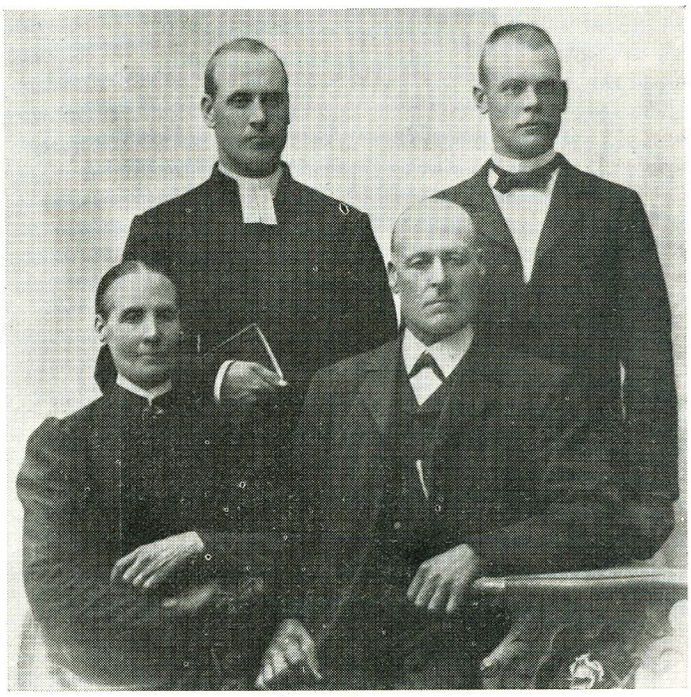

Familjen Erik Olsson. Foto: John Wigsten

och från det närbelägna Kölberget ger god valuta för besväret att komma upp. Längst i sydost kan man en sensommarkväll se blinket av en fyr i havsbandet och åt andra hållet breder Lilltjärabygden ut ett brokigt lapptäcke med Bergviken och de rullande bergen i norr i bakgrunden — ett panorama som länge stannar i en besökares minne.

Men färden fortsatte igen genom gamla landsvägens trivsamma bukter, förbi de stora stenbrotten som en gång varit storindustri och där Svarta Frun visade sig för några oförvägna stenhuggare. De små fäbodstugorna vilade sig sedesamt i Kölbergets skugga och levnadskonstnären och svenskamerikanen Berglund letade sig hem till sin tregångertre meters stuga där han levde på minnen från sin tid i västerns stora land.

Nere på lansvägen rullade bilarna tätt, tätt. Framme vid Lilltjäraviken mötte oss stojet från några badande ungar. Wengelinska sången var söndagstyst och död, men de många brädstabbarna talade sitt tydliga språk om vardagens arbete.

Sibofabrikernas säregna doft av tjära och kolrök kom mig till mötes i Svedja och när jag passerade Sibo silade den svarta röken ut som jättestora vindflöjlar i skorstenstopparna.

Vid Sandersbergs backe hade en långväga bilturist stannat sitt fordon och njöt av medhavd förtäring medan han lät ögat tjusas av den storvulna utsikten. Landskapets skönhet föranlät honom att fråga om Hälsingland var lika vackert överallt. Och svaret kunde bara bli ett: Ja!

Men tiden hade skridit ytterligare och färden ställdes slutgiltigt mot hemmet. Cykeln lämnades i sin bod med en liten klapp som ”tack för hjälpen”. Litet trött i benen och litet solvarm i ansiket, men med glädje i sinne över denna lilla rundtur i ett sommarfagert Hanebo, avslutades färden med en vilostund på en bänk i trädgården. Solen stod i nordväst och luften var ännu mild. Från Rumpberg kastade en årstidsvilsen gök ut sitt glada skratt över nejden och i äppelträdet över min viloplats hoppade en lövsångarhona idogt på jakt efter larver till föda åt sina fyra små i boet i törnrosabusken. Och från ett lärkträd kvintilerade hennes make glatt och hans sång fick utgöra en värdig avslutning på en härlig dag.

deras familjehögtider, och särskilt julhelgerna där blev vackra minnen för livet. Utom den materiella välfägnaden, som var riklig, var där en helgdagsstämning av säregen art, med gemytlig och glad samvaro i såväl lek och allvar och en välvilja som strålade ut från alla i hemmet.

Ett vackert intryck av Erik Olsson som människa fick jag genom att tillfälligtvis komma att bevista ett bysammanträde, där flera byamän i Acktjära samlats för att rådgöra om en allvarlig tvist inom byn. Vad saken gällde vill jag inte här gå in på. Efter en längre överläggning yttarde Erik Olsson följande: "Det är beklagligt hur denna sak förstör samhörigheten i byn, och vi kan inte företaga oss något samfällt utan att det skall stridas och tvistas. Vissa grannar kan inte träffas utan att vara ovänner och gräla, och vi frestas att draga på oss synd och skam och samvetsofrid, som kan bli till stor skada för oss alla." Hans ord gjorde ett djupt intryck på de närvarande, vilka alla instämde. Erik Olsson kunde vara häftig och förgå sig, men han var aldrig oförsonlig.

Hösten 1903 blev en smärtsam tid för Erik Olsson. Då avled hans hustru efter en längre tids sjukdom, och äldste sonen Olle, som då avslutat sina studier vid Johannelunds missionsinstitut, reste ut till Ost-Afrika som missionär. Då jag något senare på hösten besökte Östatells trodde jag att Erik Olsson skulle vara sorgsen och missmodig, men hans frimodiga gudsförtröstan höll honom uppe.

Några år senare sålde sonen Lars hemmanet och familjen flyttade till Folkärna i Dalarna. Där sammanträffade jag sista gången med Erik Olsson. Han var då nästan blind, men sitt glada och frimodiga sinne hade han i behåll. Jag frågade honom hur det kändes att inte se läsa, och han svarade: "Jag är glad över att jag läste så mycket i bibeln och psalmboken medan jag såg, och som mitt minne är ganska gott kan jag mycket utantill av bibelord och psalmverser, som jag läser ur minnet när jag inte kan sova om nätterna." Och så läste han en del av Psaltarens 23:e psalm: "Herren är min herde, mig skall intet fattas . . ." samt tillade: "Och för övrigt lär det inte vara så långt kvar här nere för min del." Så talade den gamle och hans skumma blick blev fjärrskådande. Men arbetet var fortfarande hans glädje, och han stod så gott som dagligen på "vedbacken" och knåpade med ved. Såga gick bra, sämre var det med yxan, men med gammal vana och tålamod gick det.

Han talade med förkärlek om sonen Olle på missionsfältet och följde hans arbete med stort intresse, och uttalade den önskan att få leva tills Olle skulle komma hem för att vila sig från arbetet därute. Det blev även honom förunnat att få denna sin önskan uppfylld. Olle kom hem från Afrika 1916 och Erik Olsson avled 1919 och begravdes i Hanebo kyrkogård vid sidan av sin maka.

Hanebo-Jul

utkommer härmed till nionde julen, och Hembygdsföreningen önskar som vanligt alla hanebobor, hemma och i förskingringen en God Jul!

Bidrag och önskemål till kommande år sändes till Victor Johnson, Sibo, Kilafors.

Två dikter

av IVAR BENGTSSON

Varför minns jag

Varför minns jag av den långa resan
endast lägerplatserna?
Varför blänker liksom kulor i ett radband
alla lägereldarna?

Ingenting jag minns av längtad älskogsmöda,
men där är vilans domning.
Ingenting av hårda dagsverksslitet,
men ännu svalkas tungan
av näverskopans vatten
från middagsvilans källa.
Ingenting av långa nätters fruktan
men mer en kort sekund
av lyckans gråt i ensamheten.
Ingenting av själva loppets blinda rusning
mot ett mål, som alltid flydde,
bara att jag stannade.

Så flyttar jag med lätta fingrar
kulorna i minnets radband,
tills vid sista lägerplatsen
allesammans rullar in i elden
och blir aska.

Så blir vi till stoder

Så blir vi till stoder av salt
vid kanten av vägen.
En efter en
så stannar vi där
med ögonen naglade fast
vid något som varit
och aldrig mera kan bli.
Står liksom hustrun till Lot
och stirrar tillbaka
mot Sodom som brinner.

Plock ur ordboken (II)

av Lars-Olof Högberg

DET PLOCK UR min samling ord från Hanebo, som påbörjades i Hanebo-Jul för år 1954, fortsättes härmed även i årets nummer. Liksom vid föregående tillfälle anföres exempel på ord och uttryck, som saknar direkta motsvarigheter i riksspråket eller där har en avvikande betydelse.

I fråga om Hanebomålet gör jag samma reservation som förut, nämligen att samma språkliga företeelser förekommer även i andra sockenmål, framför allt i Hälsingland.

Följande skrifttecken och -typer användes:

ô för att betckna ett öppet, ö-liknande ljud, som i hälsingeuttalet av mjölk **mjôlk**, torka **tôrka;**

rs anger ofta sje-ljud, vilket dock i regel skrives sch: fors **fôrs**, människa **männi'scha.;**

accent (') efter en stavelse betecknar, att denna stavelse i Hanebomålet har huvudtonvikten: **männi'scha, sakte'lin.**

S. k. "tjockt l" har ej särskilt betecknats.

*

e blôdra en bubbla; även använt som verb: **dä blôdrer i vattne;**

dôrg spindel;

dôrg-vagel spindelväv, (i Järvsö **bôrgavàr);**

pôjk-dôrg pojkdrummel;

issa gissa, tänka; mycket vanligt i denna sista betydelse, även ironiskt: **jo, ja isser dä!** jo pytt också, etc.

issu 'gissig', som kan gissa, hitta på bra;

jitta gitta, måste, vara tvungen. **Når e bôr på å rängna, så jetta dôm stana hemma. Ja jetter int höra tåkke prat. Då gat'n in tä rejemäntsschäfen** Då måste han till regementschefen.

jetta hôkkt inte ha lust, inte bry sig om, vara för stram etc. **Ja jetta int hôkkt tä fråga'n** Jag hade inte lust att fråga honom. **Jetter du int hôkkt?** Bryr du dig inte om, är du för stram?

je-en girig; mest i betydelsen flitig, arbetsam: **Han ä så je-en tä arbeta.**

vara i annsten vara ivrig, etc. **Han var så i annsten att han inte skulle vinna mä** Han var så rädd för att han inte skulle hinna med.

fragga fradga, t. ex. omkring mulen på en häst;

frågga skum på mjölk eller dricka;

frö sä förfrysa sig;

fröss-lort den som lätt blir frusen;

fröss-mykken den som lätt blir frusen;

fröst-natt frostnatt;

fängna, bi fängna undfägna, bli undfägnad, bli väl mottagen med mat och dryck. **Vi vart då så fängna vi så.**

fängna (om hund) **Hunn kom å fängna mä rômpa,** kom och viftade med svansen.

fal (tjockt l!) färd, olycksfärd: **Har du vôre i nåra fal?** Har du varit i någon olycka? **Va är e på fale?** Vad är det på färde?

falas mä nån leka, skoja, ha upptåg med någon;

faler fotspår efter människor och djur; **fät** fjät;

gräsa häftigt yttra, bryta ut (i vredesmod), fräsa: **Ja grässte i fôr 'a ja** Jag fräste till åt henne jag. **Han grässte ur sä så fôvådeli rakt** Han vräkte ur sig alldeles rysligt.

gräsas har däremot betydelsen 'grina illa', 'kväljas'.

hôgas ha lust till, trivas. **Dôm villa ja skulle jälpa dôm, män ja hôgas int . . .** jag hade inte lust. **Ho hôgas int i Upplann** Hon trivdes inte i Uppland.

hôgfälla tycka om, falla i hågen;

hôgli trevligt, behagligt; mest i negerad sats: **Dä är assint nå hôgli tä hôll på i dag** Det är inte alls något trevligt att hålla på i dag (med något arbete).

hôgkåmmen kvicktänkt, som kommer lätt ihåg: **Du är då fôr hôgkåmmen du gôsse.**

illhôga nån skrämma, oroa, ta bort hågen för någon: **Ja hadde så oppjort ja, män han kom å illôga mä.**

häla (tjockt l) orka, härda ut: **Nu häler ja int länger;** men

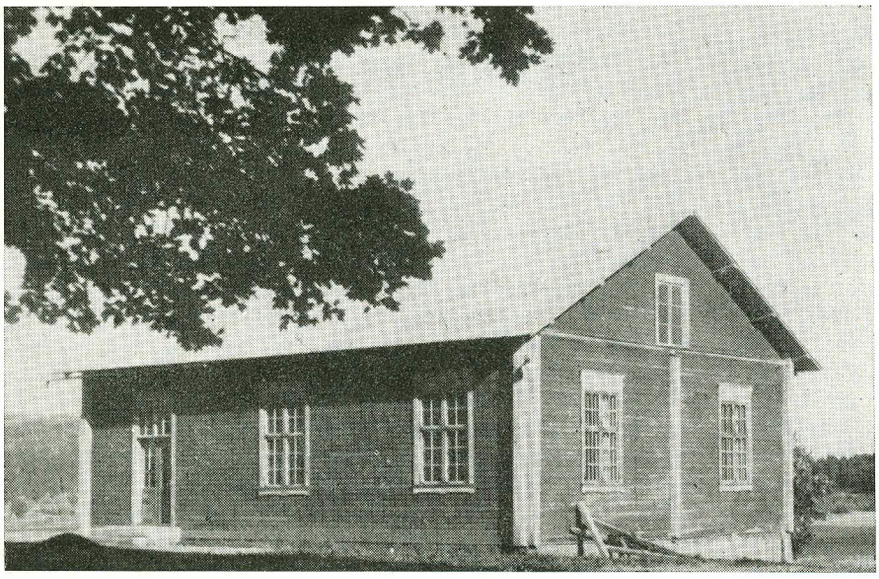

Sockenstugan i Hanebo

Foto: V. Johnson

även i denna betydelse: **Tjälla häler int** Källan kan inte ge tillräckligt med vatten.

inas, gå å inas gå och ha tråkigt, ängslas;

inut "inigt", ensamt, tråkigt;

inna o. uta inne, ute; men

läsa inna, läsa uta läsa innantill, utantill, som dock också kan heta **innatäll, utatäll;**

läsa hårt läsa högt.

inhages inom inhägnad, innanför "hage" (gärdesgård); motsats **uthages;** jämför också **innbys** innanför byn;

utaväsgål torp;

inna och **uta** förekommer ofta i ortnamn och anger då ortens läge i förhållande till bäcken, tjärnen etc. (Innatjära, Utabäcksboene).

innasjuk ha diarré;

Ett ord, som funnit rik användning i sammansättningar och bestämningar, är

-sta ställe (Jfr riksspråkets eldstad m. fl.):

kok-sta eldstad under bar himmel (för grytor etc.);

dyng-sta, gödselstad;

lok-sta, ställe för **lokene** på hästbogen. **Mara ä så öm i lokstan.**

kak-sta(n) magen (skämtsamt).

Ett annat **-sta,** åstad, finns i en mängd uttryck i samband framför allt med rörelseverb):

gå sta', spring sta', etc. **å jöra nånting: Gå sta' å jälp fruntimmene ha in kone du.**

ha sta', kasta sta', kåmma sta', där **sta** är = bort. **Pänna har kåmme sta' fôr mäg.** Pennan har kommit bort för mig.

vänna sta', vända bort, vända till, avsiktligt misstyda: **Du kann då vänna sta' du.**

på sta-vägen på bortvägen;

vara sta-pynta vara utpyntad: **Å stintene var då så sta'-pynta så.**

lag har åtskilliga olika betydelser:

1) melodi: **Ja kåmmer int ihôg lage;**
2) bolag: **vara i lag, steg i lag,** slå sig tillsammans (t. ex. om en maskin);
3) gifta sig: **Pär å Kari har kåmme i lag dôm nu.**
4) tillsammans med, (uttal: **i lammä'**): **Han var stygg i sugle, han villa int äta brö i lammä'** Han var svår på sovlet (all mat utom bröd), han ville inte äta bröd till.

pums, vatpums vattenpuss;

pumsa (i vattne) gå och pulsa i vattnet;

radd rädd. **Ja vart rakkt radd.**

radda skrämma. **Å va du radda mä,** vad du skrämde mig; dock finns även

skräma i samma betydelse;

sera skilja. **Sera bräene så tôrker dôm bätter** Skilj på bräderna, så torkar dom bättre.

rôkka rodna (om himlen). **Dä rôkker i väster.**

bi skamlin skämmas;

skråmt(a) spöke, spöka. **Dä skråmter i n'där gårn.**

skråm-öger mask för ögonen, ansiktet;

schällt, t. ex. **östaschällt** det hörs bra från önster;

schämmd slö, ovass. **Yxa (kniven) ä schämmd;**

slô sä i bakken på vara säker på. **Slô dä int i bakken på dä du int.**

vara snål på tycka om något (t. ex. mat);

sjö-har stengrund i sjö;

sten-ör stenig fläck i åker.

De två sista sammansättningslederna förekommer ofta i ortnamn, t. ex. Harbo, Öregrund, Örby.

sten-löp ont i hälen (av att trampa på sten);

sjövild, sjövilt tokig, galen; väldigt mycket. **Är du alldeles sjövild, gôsse? Koa åt alldeles sjövilt i môrest** (men nu är hon sjuk). **Dä var sjövilt mä fisk i n'där tjära** (i den där tjärn).

staka sä få en kvist el. dyl. i foten;

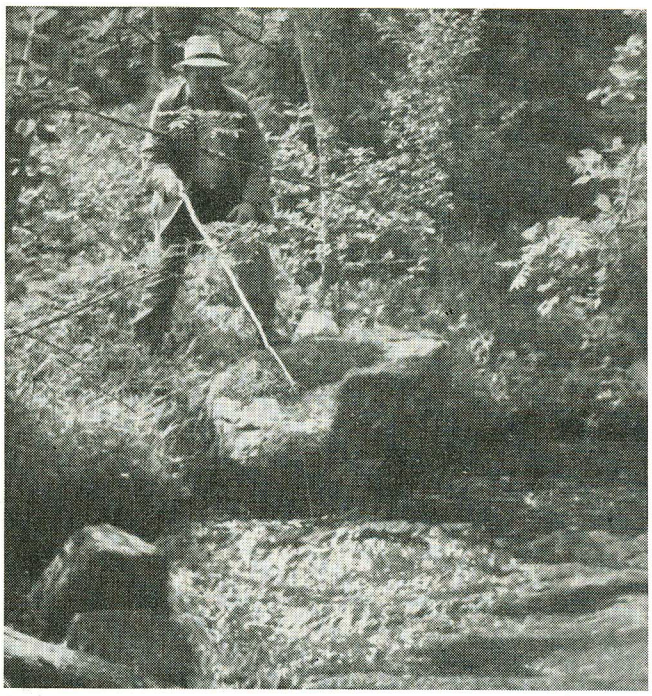

L. O. Högberg fiskar. Foto: M. Högberg

stula på hugge ramla på huvudet, huvudstupa;

stônna på lita på;

stä få något att stanna. **Stä blo** Stanna, hindra blodflöde. **Stä éka** Stanna ekan.

tykka syn'n i tycka synd om. **Ja tykkte så synn i'a så** Jag tyckte så synd om henne så.

taka lägga på tak. **Dôm hôller på å taker laa,** lägger tak på ladan. (Ett bra och praktiskt ord!) Jfr även

tômta lägga grund och de första stockarna till en byggnad.

i flurn, ha nånnting i flurn ha något i hågen, fundera på ngt;

tåkke såm sådant som, till exempel. **Tåkke såm at sônndan.** T. ex. om söndag.

tävalös ha bråttom, bli otålig. **Ja vart så tävalös ja så** Jag blev så otålig jag så. — Ha bråttom heter för övrigt

vara bråttom i Hanebomålet. (Hb).

schärskôtta sä urskulda sig. **Ho stogg där å schärskôtta sä.**

vifaarn "vidfaren", som far omkring, springer omkring. **Dä är int bra når barene ä fô vifaarn int** — när barnen springer omkring för mycket.

stôta stamma;

trast strax;

stri "strid", hård, sträng, duktig, arbetsam. **Dä var en stri dag i går. Dä var stritt dä där** Det var strängt, hårt det där. **En stri kar** En duktig karl.

stråt har samma betydelse som i riksspråket (R) men betyder dessutom i (Hb) promenad, tur. **Ska vi ta en stråt?**

strän strama, vara trång (om kläder etc.), och

strän som sitter stramt, hårt. **Strômpen sitter stänt** Strumpan sitter hårt, stramar.

stuga stuga, litet boningshus (utifrån) Jfr bostuga: **Dä stogg e stuga hänne fôr** Det stod en stuga här förr, men

stugga stuga, rum (invändigt); **Inne i stugga.** (Jfr brysstugga, barstugga, harrstugga).

stutta stöta emot, fastna, möta (helt plötsligt): **Ja stutta i en sten så ja damp** Jag stötte emot en sten så jag föll. **Tjalken stutta mot e låga** Källen stötte emot ett liggande träd. **Ja stutta i'n i går** Jag stötte på (träffade) honom i går.

gå stutt köra fast;

stäva fasthet: **Dä är då inga stäva i n'där karn int** Det är då ingen fasthet, bestämdhet i den där karln inte.

BRUKSMINNEN

från 1890-talet

Av BEDA HEDSTRÖM, f. Ström

UNDER DET sista decenniet av 1800-talet skedde stora förändringar vid Kilafors bruk. Då nedlades, som då sades, för alltid, stångjärnssmidet och den gamla hammarens dunk, som varit det gamla brukets melodi sedan 1700-talet, hade nu tystnat. På oss "smeungar" hade det dunkandet gått oss i blodet från födsel och ohejdad vana. Ej att undra på om vi tyckte att något fattades i tillvaron och liksom ofrivilligt lyssnade efter.

Gammal smedgård Foto: V. Johnson

Som barn ha lätt att vänja sig vid det nya, så gick saknaden snart över. Bruket såldes och patron Rettig gick till sina fäder. Jag minns, att vid hans begravning var det ett hiskeligt oväder, så att snöplogen fick gå fram och åter mellan kyrkan och herrgården. Den kvarvarande familjen flyttade och nu blev den gamla herrgårdsbyggnaden öde och tom, som den icke varit på mången god dag. Då jag nu här erinrar mig en episod från den tiden, vill jag nedskriva den.

Då två flickor i tioårsåldern en dag gingo förbi herrgården, komma de att se upp mot fönstret på gaveln, som vettar mot kvarnen. De fingo då se en äldre ordensprydd man stå där och se ut över kvarnen och den tysta hammaren. De gingo hem och talade om att nu hade det flyttat in nytt folk på herrgården, men den stod fortfarande tom . . .

Strax efter försäljningen av bruket uppförde det nya bolaget i hast ett sågverk för att kunna nyttja de stora orörda skogsarealer, som ingingo i köpet. Mycket nytt folk kom då flyttandes och bosatte sig i de bostäder, många av smederna lämnat. Det började nu tona en annan melodi över det gamla bruket, hårdare och kargare. Stora områden av den vackra Bergviken fylldes med timmer och sågramar och kanttrissor i den nybyggda sågen voro i gång både dag och natt. Det sades, att bruksköpet betalat sig på några års skogsavverkningar. Sågramarnas frustande liknade ljudet från en ångvält, för att ej tala om kantverket, som hördes som ett vildmarksskri.

"Sjungen granar, sjungen Er susande svanesång,
lyssnen furor, lyssnen till yxornas gång."

Många av de trotjänare, som arbetat under den gamla bruksledningen, följde med fru Rettig till Hemstanäs, dit familjen flyttade. Det var rättare, kusk, stalldräng, ladugårdskarl m. fl. Bland dem, som skulle nyanställas, var även ladugårdskarlen. Han var från någon av grannsocknarna och skilde sig på många vis från allt, vad "kogubbar" heter. För det första var han ung, vilket var ovanligt, ty den sysslan innehades vanligtvis av äldre män på den tiden. En arbetsförmåga hade han, som räckte till för alla sysslor. Byka, baka, karda, spinna och sticka och sist men inte minst kunnig var han i matlagning. Många av de ungkarlar, som kommit till bruket, togo sin kost hos honom. Jag vill minnas, att 10—12 matgäster för det mesta åto hos honom. Hur han kunde hinna med allt detta och tillika skötseln av en stor ladugård, kan man ju fråga sig, men det blev väl som det kunde och ej som det skulle i många stycken. Vi voro två flickor i tolvårsåldern, som ibland voro honom behjälpliga med disk men oftast var han nog ensam med allt. Ja, detta hände nu på den tiden, då det hörde till sällsyntheterna, att en man utförde fruntimmerssysslor. Man hade icke då som nu vatten och avlopp i bostaden, utan det var ett rätt betungande arbete för en husmoder att bära in och ut allt detta vatten för hushållet. Då kunde hända, om hustrun bad mannen att bära ut slaskhinken, att han svarade:

— Jag spar en stund till det mörknar.

Kanhända någon hade kunnat se honom i den förnedrande sysselsättningen.

Julen 1896 blev en jul, som vi aldrig glömt. Då brann den så kallade Anneforsbyggningen ned. En stor timrad tvåvåningsbyggnad med bostad för åtta familjer. Där hade även vi vårt hem. Ehuru en lång tid förflutit som 60 år, står allt, som den dagen hände, outplånligt ristat i ens minne. I vårt hem var den julen alla familjemedlemmarna samlade. Tre av mina äldre systrar voro borta i tjänst på olika håll, då far kom på den förunderliga idén, att skriva till deras respektive husbönder med förfrågan om ledighet för dem under juldagarna. Detta beviljades nu och att glädjen stod högt i tak, när vi alla nio syskon voro samlade, är ju lätt att förstå. Skrattet satt ständigt på lur, och när det blev allt för högljutt, sade mor varnande:

— Va böes (bådar) de här emot?

Det skulle vi snart nog bliva varse. Tredjedag jul, som var en söndag, var ledigheten slut och mina systrar skulle resa. Väl komna till järnvägsstationen fingo de höra brukets vällinggklocka ringa. Förvånade frå-

gade de varandra, vad detta betydde men fingo samtidigt se en rökpelare stiga upp oroväckande nära, där hemmet låg. Hemmet hade de ju nyss lämnat, där kunde det väl ej vara? Men nu är det tid för tågets avgång och motvilligt stiger de upp på dess plattform. Där stå de och spejar, när tåget ger genom bruket och därifrån få de se, att det är deras hem, som brinner. De blir helt naturligt förtvivlade och en av dem tänker hoppa av tåget. Konduktören kommer och talar förstånd med dem och hindrar att något ännu värre inträffar. När de kommo fram fingo de veta telefonledes, att ingen människa hade förolyckats och det var ju ändå en lycka i olyckan. Elden började hos ladugårdskarlen, vilken bodde vägg i vägg med oss. Även han hade julfrämmande och hade följt dem till stationen. Då vi märkte att rök kom därifrån och ingen nyckel fanns, tog far en yxa och slog in dörren, och som en blixt fick elden fart av luftdraget.

Ingen tänkte på, att om dörren stängts, hade man kunnat bli herre över elden. Nu fick den fritt rasera och i ett huj var eldslågan lika hög som husgaveln och när mor och jag sprang upp till vinden, som låg på tredje våningen, för att rädda något av våra kläder, var elden före oss där och lågorna slickade takåsarna. Jag röck till mej ett klädesplagg men måste hålla det för ansiktet, då röken var besvärande. Jag ropade på mor att komma. Hon försökte få ner en stor knippa lingarn men förmådde ej. Hon förde handen över garnet liksom en smekning till avsked.

— O, allt mitt garn, hörde jag henne säga.

Hon hade ju själv spunnit det och visste, att många dagars arbete härmed gick förlorat. Men inte blott det utan alla våra kläder jämte en del husgeråd, som förvarades på vinden, blev lågornas byte. Vi tog oss ned från vinden med fart, folk sprang om varann i trapporna och försökte få ut så mycket som möjligt, men röken gjorde det snart omöjligt. Far hade sprungit iväg till bruksklockan och stod där och ringde, då någon kom och böt utav honom, och med ilfart bar det iväg hem till branden. Barnen skreko; de voro vettskrämda, då de sågo elden svepande dåna omkring byggningen. Fyrtio personer bodde där och det var fullt schå att se till alla barn, som ej förstod bättre än en liten parvel på tre år, Sigurd Söderström, som hade gömt sig bakom en dörr och förklarade högljutt:

— Jag vill bo i vårat "schök", jag . . .

Min yngsta syster Edith, då ej tre år, minns jag mycket väl hur jag obarmhärtigt tog och placerade i en snödriva, där hon satt stadigt fast men skrek förtvivlat. Jag hade ögonen på henne och såg att en snäll tant tog henne på armen och bar henne hem till sig. Det beskedet var jag glad, att jag kunde ge mor, när hon ängsligt sporde mig, vart hon tagit vägen.

Sedan nu far med hjälp fått ut det mesta av våra möbler — vi bodde på nedre botten — kom turen till de övre lägenheterna. Den stora stegen, som i många år stått mot taket, blev det många mans arbete att rubba. Äntligen kunde den köras in i ett fönster och få fäste och utan tanke på fara rusar far upp för stegen, vig som en katt. Där langar han ut möbler. Johan Lindblom blir honom behjälplig; han tycks vara den ende, som vågar sig upp för stegen tillsammans med far. Nästa gång de kommer ned för stegen med en möbel tar jag fast i far. Taket kan när som helst störta in. mentet. Klatsch! Där gick galoschen! Hon fick ut grisen i svalen och där lade han sig ned i halmen med ett behagligt grymtande och omöjlig att rubba.

— Far stanna här, ber jag, men han rusar iväg upp för stegen igen och kommer ner med en symaskin. Knappt hunnen ned med den störtar taket in. Med vilken fasa hade jag ej följt honom alla gånger han sprungit upp och ned för stegen och jag skrek allt vad jag orkade få ur min strupe, men dånet från elden förtog allt annat ljud. Mycket folk hade kommit för att se på skådespelet och de fingo sannerligen se mycket. Efteråt, när allt var över och sinnena lugnat sig, erinrade man sig många komiska poänger, som man hade lustigt åt lång tid därefter. Dock var saknaden och sorgen att så där i en handvändning förlora hemmet, så mäktig inom en, att man rent av tycktes ha förlorat fästet i tillvaron.

Den natten var det väl ingen familj på bruket, som ej hade en hemlös nattgäst hos sig. Ehuru tacksam och glad, att efter den olycksdigra dagen, få hos en vänlig familj krypa ner i en varm bädd, kunde inget i världen hejda tårflödet, som då bröt fram, sedan vi, min syster Jenny och jag, lagt oss. Våra snyftningar blev den kvällen vår vaggvisa, vid vilken vi slutligen somnade.

Så vill jag här berätta om det värdefulla arbete, syster Jenny utförde under eldsvådan. Hon var blott sexton år men ovanligt stark. Då hon i fart kom springande från stationen, dit hon följt vårt julfrämmande, kastade hon av sig besvärande klädesplagg, sprang in i ladugården och löste kon. Nu blev det en riktig julpolska hon fick vara med om, ty kon blev vild, då hon

Masugnsruin vid Bruket. Foto: R. Blomgren

fick komma ut och se elden. Men Jenny släppte ej taget om hornen. De dansade på en stund, så snön yrde om dem, då någon vänlig person kom och tog hand om kon och ledde bort henne från eldhavet. Men grisen då, den måste ju också räddas. Den var tjurigare än kon och värre att få ut. Hon tog av sej sina nya galoscher och med dem smällde hon grisen i stjärta-

". . . deras hem brinner" Teckning av Märta Lindblom-Persson

"Ligg där då din envisa gris, tills det osar fläsk om dej", tänkte Jenny, och lämnade grisen åt sitt öde. Hon fick en fin tanke; om hon öste vatten på uthusen, kunde de räddas och grisen med dem. All vattenlangning till eldhärden hade upphört, ty de tre brunnar, som fanns i närheten, voro snart tömda, men Jenny såg att vid vedboden hade bildats en stor vattensamling av snön, som smält, och med vattnet stigande högt över fotvristerna, stod hon där med ett stort träämbar och öste och öste. Det hårt åtsittande klänningslivet hade hon fått upp, tagit av sig klänningskjolen, ty det gällde i alla skiften att vara rädd om sina kläder. Hur hon såg ut, där hon stod i en kort stickad underkjol, ägnade hon inte en tanke. Det gällde att rädda uthusen och det gjorde hon och mer än så.

Hade vedbodarna brunnit, så hade ladugården, som låg bredvid, strukit med och hade ladugården brunnit, så var det fara värt att hela brädgården antänts, ty den låg bara några meter nedanför. Då hennes ihärdiga arbete blev uppmärksammat, kom någon tid därefter från brandstodsbolaget summa fem kronor som belöning "för rådigt och ihärdigt arbete vid eldsvådan". Den summan hade större värde då än i vår tid och då hon dessutom var ensam om utmärkelsen, kunde hon i viss mån känna sig stolt, vilket är troligt att hon även gjorde. Så minns jag bror Carl, då nära nio år, som gick där och filosoferade över att det blivit så mycken mat utslängd i snödrivorna. Han var ingen kostföraktare, trind och rund var han och fick ofta heta "prosten i Palthammar". Nu tyckte han sig säkert förflyttad till sagans värld: där stod ett fat med pölsa och där ett med palt och där stod en smörbytta, vörtbröd, lutfisk och risgrynsgröt. "Oj, oj vad mat", tänkte Carl. Skulle det ej gå för sej att plocka ihop alltsammans och krypa bakom en möbel och smaka på? Men då får han se mor bedrövad sitta på en stol i snön och med ens är hans lukulliska frestelser försvunna. Man har väl karaktär fast man blott är en liten påg.

För den, som skulle sköta hungerstyret i en så stor familj som vår, var det ej så lätt alla gånger, men med mors praktiska förmåga gick det. Kaffe fingo vi ej annat än på julmorgonen innan färden till julottan anträddes. Snask voro vi ej vana vid att få, men en gång tog jag mig friheten att köpa för ett par öre karameller, då jag blev skickad till Frivy ett ärende. Att bjuda alla på gott, när jag kom hem, var något, som hägrade för mej. Tänk så roligt! Men när jag tog fram struten och bekände, vad jag olovandes gjort, fick jag vackert gå tillbaka till Frivy och tala om, att jag ej hade löfte att köpa karameller, utan bad jag få lämna dem tillbaka. Det var rätt lång väg att gå och mest rädd var jag att möta Tok-Kari, en gumma, som ej var riktigt klok, som gick efter vägarna och plockade upp allt vad hon såg. Efter den betan köpte jag ingenting utan lov.

Mor brukade baka allt vårt bröd. Först skulle man då gå till sädesmagasinet, en stor byggnad, som låg strax intill där Villan nu ligger. Där var rättare Wahlström vissa dagar för att mäta ut säd. Sedan förde man säden till kvarnen för att få malet och sedan hämtades mjölsäckarna och forslades till bagarstugan. Således ett tungt förarbete innan brödbakningen kunde börja.

Gudskelov att brödlår'n är full, brukade mor alltid säga efter fullgjort arbete. Men det skulle också vara sovel till brödet. Smöret, som alltid ansetts som en raritet, hade man fått lära sig att breda tunt på brödet. Pellerins margarin ville mor ej använda. De var det enda märke, som då fanns i handeln.

— Man vet ej, vad det är gjort av, sade hon. I stället brukade mor skira svinister, som smaksattes med salt och kryddor. Det bredde vi på brödet och åt med förtjusning, men inte överflödigt, det skulle vara måtta i allt. När bror Carl en gång stod och såg ut genom fönstret och snön föll i stora vita flingor, sade han liksom för sig själv:

— Tänk, om snögen vore istersmör!

För det materiella hade far inget som helst intresse, ej ens för att kvittera ut likviden utan det skickade han någon av oss äldre barn att göra och blev det händelsevis femtio kronor i likvid, brukade han säja:

— Jaså, vart e så myttje den här gången!

Men vad jag vid minnet av dessa avlöningar förvånar mig över är, att det aldrig förekom växelmynt utan alltid jämna sedlar. Det borde väl, åtminstone de gånger det gjordes avdrag för brödsäd, bli något antal lösa kronor, men det förekom ej. Det var väl bekvämast så, för den som skulle expediera. Aldrig hördes en misstanke från far, att det inte var som det borde vara. Hos fars omutliga redlighet fanns ingen näring för en sådan tanke. Hans intresse låg på ett högre plan än att grubbla över människofunder. Sann gudsfruktan stod först på hans livprogram, därnäst kom sången och musiken. Vilket oerhört arbete har han ej nedlagt på det området. Knappast en natt om vi vaknade, som han ej satt med notskrivning. I yngre dar var han ledare för hornmusiken vid Kilafors bruk samt medverkade i pastor Berners kyrkokör, men som inget är beständigt här i världen, nedlades så småningom såväl hornmusiken som kyrkokören. Det var perioder då intresse saknades hos de medverkande, men hos far var det alltid brinnande. Det fick inte gå lång tid, förrän han kallat ihop ungdom från alla väderstreck i socknen och bildade så en blandad kör, som så småningom sjöng i kyrkan vid de stora högtiderna.

Jag var med i altstämman, fast knappt fyllda tio år. Hans sångkör, sammansatt av det mest primitiva av allt material, ägnade han ett outtröttligt arbete. Notskrivning och inövning av de olika stämmorna tog mycken tid, i synnerhet som kören ibland var lika oregerlig som en gammal utsliten kyrkorgel. Basarna framför allt satte en ära i att kunna överrösta varandra, när de satte in allt, vad de kunde med sina lungors fulla kraft. Då var det så taket kunnat rämna i Sandersbergs-skolan, där sångövningarna för det mesta försiggick. Olle i tenorstämman hade det rätt så besvärligt med snuset, ty har man en ovana, som på något sätt ingår i tillvaron som nästan en nödvändighet, så kan det bli rätt så svårt ibland. På fars bestämda tillsägelser att ta ut snuset lovade Olle skamset iväg och vickade ut snuvan.

Så där var det i början. Far formade så småningom under ihärdigt arbete detta motsträviga material till en välsjungande kör och när han under övningarna ibland lade ifrån sig taktpinnen och gick på avstånd för att höra, hur det tog sig ut, kunde vi se på minen, att han var belåten.

Ja, kära Far, tack för de minnen Du gett oss, tack för musiken, tack för sången! Mer än ett halvsekel har gått sedan Du arbetade med Din sångkör, många av stämmorna har tystnat för alltid så ock Din egen stämma men vad rätt Du tänkte och skönast Du drömde kan ej härjas av tiden, ty det hör evighetsriket till.

Innan jag slutar min vandring i minnenas labyrinter vill jag försöka återge minnet av en söndagsmorgon bland många andra, då far skrev noter. Den bilden vill jag stilla bedja om att kunna frammana i all sin friska skönhet. Vi syskon ligga ännu i våra bäddar, ty det är tidigt, solen strömmar in genom det öppna fönstret, inget stör stillheten, allt andas frid och ro. Vi lyssnar till den spröda vaggande orgeltonen, samtidigt nynnar far en annan stämma av melodin sakta och dämpat. Melodin är välbekant, ty vi sjunger den i kören: "Välkommen stilla sabbatsdag med frid till fridlös jord . . ." Vi törs knappast andas för att ej störa stämningen. Så hörs fågelsången från träden utanför, den stämmer in i rytmen. En humlas korta surr på fönstret blir i detta sammanhang liksom tonen från en basfiol. Så ger fönstret ifrån sig ett klapprande ljud, vinden har vaknat och låter de lösa fönsterhakarna agera trumslagare. Allt fogar in sig i den stora och säregna orkesterns eget tempo och för vårt inre öra väller fram en betagande sabbatshymn. Minnet av dessa upplevelser från våra tidigaste ungdomsår har ingenting i världen kunnat utplåna och varje gång tanken snuddar därvid blir det ofrivilligt i samband med J. O. Wallins psalm:

Ack, när så mycket skönt i varje åder
Av skapelsen och livet sig förråder,
Hur skön då måste själva källan vara,
Den evigt klara!

Plogklubbor

av Victor Johnson

FÖR INTE SÅ länge sedan plogades våra landsvägar med stora träplogar, dragna av hästar. Varje by eller ploglag, i vilket ibland ingick flera byar, hade sitt plogskifte, för vilket de ansvarade. Särskilt om plogskiftet var långt bort från byn och svårplogat, var det flera om det, och då sammanslogs flera byar.

Inom varje ploglag fanns en vald plogfogde, som ansvarade för att vägen på deras skifte hölls plogat, så att vägen var farbar för vinterfordon. Det blev inte förrän på 1920-talet, som bilarna mera allmänt började användas på vintrarna, och det var inte lätt alla gånger att komma fram med bil på den tiden, då det var svårt att få en fast vägbana med de hästdragna träplogarna.

Särskilt där vägarna gick genom skogarna var det svårt att hålla vägarna välplogade. Här föll det i allmänhet mera snö och plogskiftena var också vanligen långa på skogarna.

Plogningen utfördes av bönderna i tur och ordning, och för att hålla reda på om de var i tur att ploga, fanns det s. k. plogklubbor. Dessa förvarades hos den, som var i tur att ploga, och när denna plogat, lämnade han klubban till den, som närmast var i tur. Dessa plogklubbor hade olika utförande, och en del av dem var sirligt snidade och arbetade. Och inte så sällan hade de någon text. En plogklubba från ploglaget Lilltjära-Svedja-Sibo har följande text:

IO SANT IAG SPÅR DEN WÄGA FÅR DÄR KLUBBAN STÅR. ÅR 1783.

Klubban är 21 cm lång och 6 cm på grövsta stället. Den är mycket stött och nött till följd av att den hängt i sin läderrem på väggarna i bondeköken i de tre byarna i över 130 år. Hur många bortgångna bönder har inte hållit i de nötta plogklubborna och i hur många omgångar har de ej burits mellan gårdarna. Och då plogklubban hänge på sin spik, då visste man att gården var i tur att ploga vägen, när det blev snöväder.

Enligt den inventering, som företogs för Hanebo hembygdsförenings räkning år 1933, finns det endast fem plogklubbor bevarade i Hanebo. Det är mycket antagligt att det finns fler, som ej framkom då, och hembygdsföreningen är intresserad av att få veta detta.

I Hallen finns en plogklubba från år 1733, men den har ingen text, och i Löten finns en klubba utan årtal men med texten:

KLUBA SÄGER VÄGA BONNE,

och slutligen finns en plogklubba för Vallsänge-Gusbo bevarad. Den är av masurbjörk och vackert utförd och bär texten:

HÄR I GÅRDEN ÄR KLÅBANS WARWE 1799

samt en klubba från samma ploglag med bomärkena på samtliga hemman, som hörde till ploglaget samt hemmansnumren och initialerna på de bönder som levde år 1780, då klubban tillverkades, enligt vad sägnen berättar av en kvinna. Klubban bär också bokstäverna K P D (Karin Pers Dotter), vilket väl också bevisar detta.

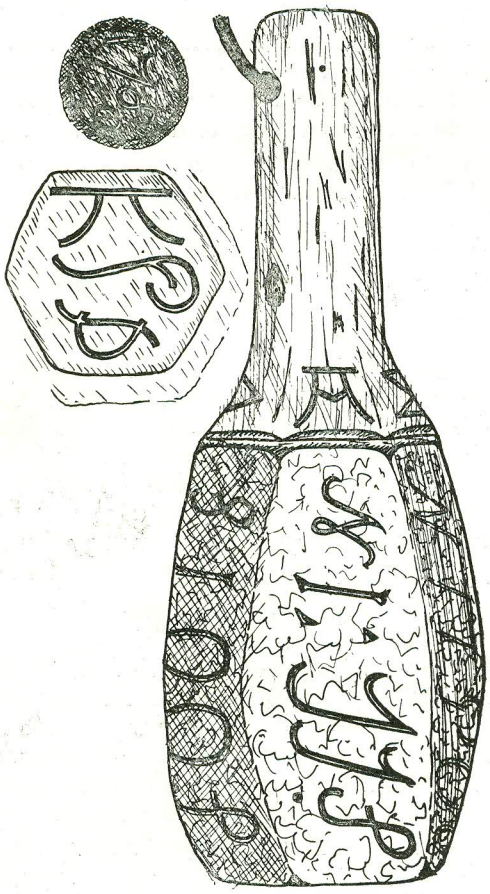

Plogklubba från Vallsänge. Teckning av V. Johnson

Samtliga plogklubbor är från slutet av 1700-talet, och det är därför troligt att vinterväghållningen organiserades under denna tid. I en bok av Abrah. Hülphers från år 1771 säges också "att snöplogar nämnas bland sednare tiders påfund: de woro i början allenast 2 alnar breda, men sedan ökade til 5 à 6 alnar. I anseende til den myckna Snö, som här i orten faller, äro flere nyttige författningar gjorde, til at hålla wägarne ständigt öpne".

Varje ploglag skulle anskaffa "och i norra ändan af sitt plogskifte uppsätta tydliga, å sju fot höga stolpar anbragta, oljemålade taflor, indelade i två fält, det ena visande på ploglages eget skifte och det andra på angränsande, strax norr om detsamma belägna plogskifte".

Vägarna i Hanebo var indelade i 16 ploglag, som 1895 ökades till 18. Och varje ploglag förestods av en plogfogde, som valdes på kommunalstämma. Denna plogordning stod kvar till omkring år 1928, då vägstyrelsen övertog väghållet och motorplogar insattes, sedan försök gjorts inom Bollnäs år 1926.

En landsvägplog var stor och tung och det fordrades minst två hästar för att draga den, och då fick det inte vara så mycket snö. Då plogskiften som var långt borta, t. ex. de kända Röstbobackarna och Stegberg, fordrades det oftast fyra hästar, om det blev mera snö, och det var ofta mycket snö där på skogen. Om två hästar klarade av att draga plogen, fick två gå efter för att vila och byta av de andra.

En plog var c:a fyra meter bred och mitt bak var det en järnskodd med, som skulle hålla plogen, så att den gick rakt. Var det mycket snö, hände det ibland att det sattes en kolkälke under meden. Och detta brukades också, när det blev så mycket snö, att man måste "spänna bort" snöplogkanterna. Det hände ändå ibland att bönderna fick ut och skotta, innan de kunde köra fram med plogen. Särskilt var detta fallet, om det var yrväder och drivsnö, så att det blev stora drivor.

Gamla har berättat, att det hänt att det varit så mycket snö, att de, sedan de skottat och plogat, kunnat köra med hästarna under en "röa", som lagts på plogkanterna. Man förstår att det många gånger var svårt att få breda, fasta vägar. Men så låg också snön kvar länge på vårarna, så att skogskörslorna kunde pågå länge på vårarna. Men en tid på våren, när snösmältningen började på allvar, var det svårt att komma fram efter vägarna i all snösörjan.

"Ödslastycket"

I Lilltjära finns det en åker, som kallas för "Ödslastycket". Och som så mycket annat har också denna åker sin dunkla historia.

Under de hårda tiderna som rådde i slutet av 1600-talet, var det en och annan bonde, som trodde att det inte skulle gå att försörja hustru och barn under de stränga bestämmelser, som då infördes.

Bland dem, som trodde så, var också bonden Pehr Jonsson i Lilltjära, och ändå ägde han ett hemman om nio öresland. Om det berodde på några särskilda förhållanden eller ej, är inte så gott att säga — och det är endast dunkla sägner, som ej kunnat kontrollerats, som berättar.

Och så en dag tog han därför hustru och barn och körde bort från byn. Det sades att han for till Norge — och han hördes sedan aldrig utav.

Hans gård stod där tom och öde och förföll allt mer och mer, och till slut beslöts det att tre andra gårdar i byn skulle dela jorden, innan den alldeles skulle ligga i "lägervall".

När Pehr Jonsson aldrig kom tillbaka, fick de tre gårdarna behålla jorden som de brukat. Det föll sig tydligen helt naturligt. Men gården stod där spöklik och måste rivas, och därför har "Ödslastycket" i byn betraktats som "lite skråmligt", fastän nu är det ingen som tänker på det och inte heller så många vet var det ligger, strax söder om byn.

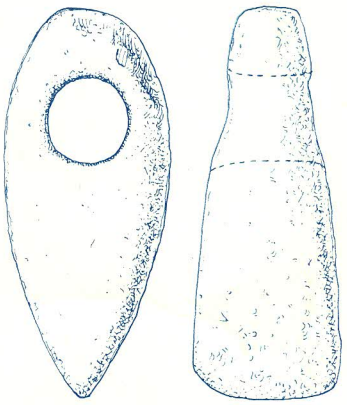

Nyströms Tryckeri AB - Bollnäs 1956